

DE ACTA VAN DE BRUGSE EN DE GENTSE BISCHOPPEN VOORZIEN VAN INDICES (RESP. VOOR DE PERIODE 1567-1952 EN 1584-1833)

M. CLOET °

De keuze voor een bijdrage over de indices op de *Acta episcoporum* heeft drie redenen. Ten eerste, het gaat om een project dat in 1980 startte en thans zijn voltooiing nadert; ten tweede, Kan. B. Janssens de Bisthoven was nauw betrokken bij de aanvang van het werk en heeft veel bijgedragen tot de realisatie ervan; en vooral ten derde, we wensen het bestaan en de eigen aard van de indices breder bekend te maken opdat belangstellende onderzoekers er gebruik zouden kunnen van maken. We handelen hieronder eerst over de *Acta episcoporum* als historische bron op zich en vervolgens over de indices die de consultatie van de *Acta* aanzienlijk vergemakkelijken. De *Acta episcoporum* gelden als de ruggegraat-documentatie van elk bisschoppelijk archief. Ontbreken een of meer van deze registers, dan ontbreekt meteen een onmisbaar houvast voor de studie van een episcopaat of een bisdom in de betreffende periode. Het mag dan ook een groot geluk genoemd worden dat deze *Acta* vrijwel ongeschonden de stormen van de tijd hebben doorstaan, niet alleen in de bisdommen Brugge en Gent, maar ook in het bisdom Antwerpen¹

° Gewoon hoogleraar K.U.Leuven, p/a Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven.

1. De *Acta episcopatus* van het oude bisdom Antwerpen (1559-1801) zijn nagenoeg volledig bewaard. Deze reeks beslaat de jaren 1576 tot 1801 en telt 43 lijvige registers. Meermaals zijn er chronologische overlappingsen met de *Acta vicariatus*. De *Acta* werden beschreven door J. VAN DEN NIEUWENHUIZEN, *De archieven van het bisdom Antwerpen (1559-1801)*, s.l.n.d., p. 1-2. Ze worden bewaard in de Centrale Bibliotheek van de UFSIA (contactpersoon J. Van den Nieuwenhuizen of P. Delsaerd). Aldus een mededeling van dr. M.J. Marinus, waarvoor dank.

en het aartsbisdom Mechelen². Het bisdom Ieper vormt hierop een pijnlijke uitzondering³.

De *Acta episcoporum* vormen in alle bisdommen een zeer uitgebreide reeks volumineuze registers voorzien van kartonnen schutbladen. De bisschoppen en hun secretarissen waren zich kennelijk bewust van het groot belang van de genomen beslissingen en de notulering ervan. Dat de registers niet verloren gingen en in vrij goede staat verkeren, is ongetwijfeld ook te danken aan hun stevige omslagen.

De *Acta episcoporum* brengen in de eerste plaats verslag uit van de bedrijvigheid, letterlijk vertaald van de handelingen van de bisschoppen. Vooral de officiële beslissingen van de bisschoppen en soms ook van de vicarissen die hen bijstonden in het beleid, werden erin geregistreerd. De *Acta* bevatten onder andere talrijke individuele of collectieve dispensaties inzake vasten en vleesderven, benevens vele dispensaties van een, twee of drie huwelijksbannen, van het verbod te huwen in de advent of de vasten of betreffende de graden van bloed- of aanverwantschap. Ook benoemingen van pastoors, onderpastoors en kapelaans werden opgenomen evenals het toekennen van jurisdictie aan seculiere of reguliere priesters. In de *Acta* is verder heel wat briefwisseling aan te treffen met pastoors, kerk- en dismeesters of nog andere personen. Nu eens wordt alleen het feit zelf vermeld, dan weer wordt de korte inhoud of zelfs een kopie van de brief weergegeven.

De *Acta* maken ook melding van de bezoeken van de bisschop aan parochies of kloosters; soms brengen ze (zeer) kort verslag uit van

2. De *Acta episcopatus* en de *Acta vicariatus* tellen, van bij de aanvang van het aartsbisdom tot 1945, samen 340 registers. Ze worden bewaard op het Archief van het aartsbisdom (F. de Merodestraat 18) onder de benaming *Episcopalia Mechliniensia*. Prof. em. dr. C. Van de Wiel, archivaris, werkt sinds vele jaren aan een algemene inventaris van het aartsbisschoppelijk archief, die thans zijn voltooiing nadert en wellicht in 1994 zal kunnen gepubliceerd worden. Met dank aan C. Van de Wiel voor deze inlichting.

3. De *Acta episcoporum Iprensium* bleven slechts bewaard voor de episcopaten van F.J. de Wavrans (1762-1684) en K. d'Arberg (1786-1802). Voor de tussenperiode zijn er *Acta vicariatus* (4.11.1784-8.4.1786) voorhanden. Dat verklaart de aanvangsdatum van de studie van R. HERPELINCK, *Het bisdom Ieper 1762-1789*, Roeselare, 1991. Deze registers en het overblijvende archief van het bisdom Ieper worden bewaard op het bisschoppelijk archief te Brugge; zie B. JANSSENS de BISTHOVEN, C. de BACKER, *Inventaris van het bisschoppelijk archief van Brugge*, Leuven, 1984, p. 45-56.

het verloop van de visitatie en van de voornaamste vaststellingen die de bisschop er deed. Aan de hand van goed verzorgde *Acta* kan een groot deel van de bisschoppelijke agenda gereconstrueerd worden. Interessant zijn de richtlijnen voor priesters en leken die men er soms kan in aantreffen.

Ook talrijke gedrukte en sub dato ingeplakte omzendbrieven komen erin voor : vastenbrieven, aansporingen tot het houden van processies of het zeggen van gebeden voor allerlei publieke en politieke aangelegenheden, b.v. voor het succes van de koninklijke strijdkrachten, voor de vrede en dergelijke meer. Ook voor de koninklijke familie werden veel gebeden gevraagd, zowel dank- als smeekgebeden. Bij ernstige ziekte van de vorst of de vorstin diende er gebeden te worden voor een spoedig herstel. Voor een bevalling van koningin of keizerin werd de hemel eveneens geweld aangedaan; waren moeder en kind welvarend dan werden de gelovigen verzocht God hiervoor te bedanken. Vaak werden ook gebeden gevraagd opdat het eindelijk zou regenen of opdat de regen eindelijk zou ophouden.

Dit is slechts een greep uit de zeer gevarieerde inhoud van de *Acta*. Ze zijn niet alleen van belang voor de studie van de bisschoppen en hun beleid, maar ook voor de studie van de clerus, de mannelijke en vrouwelijke kloosterorden, de dekenijen, de parochies, het onderwijs, de armenzorg⁴, de relaties met de wereldlijke overheden, enz. Ze kunnen bovendien interessante aanvullende inlichtingen bevatten inzake ongewone klimatologische omstandigheden, epidemies, oorlog en vrede, sociale toestanden, enz. Een blik op het analyse-schema verder in deze bijdrage geeft een beeld van de mogelijke topics.

We beperken ons verder in dit artikel tot de Brugse en de Gentse *Acta*. De *Acta episcoporum Brugensium* tellen niet minder dan 219 registers van gemiddeld zowat 200 folio's. 84 volumes betreffen het Oude Bisdom, meer bepaald de jaren 1567-1801; de overige hebben betrekking op het Nieuwe Bisdom, meer bepaald op de jaren 1833-1952⁵. De indices waarover aanstonds meer lopen van 1567

4. M. THERRY, *Het goede doel. Bedeltoelatingen verleend door Brugse en Gentse bisschoppen in de 17de eeuw als spiegel van een samenleving*, - *Collationes*, dl. XVIII, 1988, p. 153-176.

5. Voor meer informatie, zie B. JANSSENS de BISTHOVEN, C. de BACKER, *Inventaris van het bisschoppelijk archief van Brugge*, Leuven, 1984; M. CLOET, B. JANSSENS de BISTHOVEN, R. BOUDENS (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1984; tweede druk, 1985, p. 11-12.

tot 1952, het beginjaar van het episcopaat van Mgr. De Smedt⁶. De Brugse *Acta episcoporum* zijn vanaf 1567 volledig bewaard gebleven. De *Acta* van de eerste bisschop, Pieter De Corte (Curtius), 1561-1567, zijn niet voorhanden.

Het consulteren van de *Acta* over een langere periode was tot voor kort een vrijwel onmogelijke onderneming. Wie bijvoorbeeld gebruik wilde maken van de *Acta* om de geschiedenis van een dorp of stad te schrijven moest vele tientallen lijvige registers doornemen om slechts hier en daar een gegeven aan te treffen over de bestudeerde plaats. Wie de *Acta* wilde consulteren voor de studie van een kloostergemeenschap, een congregatie, een onderwijsinstelling, een bepaalde devotie, enzovoort stond evenzeer voor een onbegonnen werk. Bovendien zou dergelijk onderzoek op termijn ernstige slijtage van de registers tot gevolg gehad hebben. Uit de ervaring van deze toestand door licentiestudenten, andere vorsers en mezelf groeide de idee indices op deze registers te maken.

Dergelijke immense onderneming was slechts realiseerbaar in teamverband. Om de toenemende werkloosheid bij het begin van de jaren tachtig enigszins op te vangen, werd door het toenmalige Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid het Bijzonder Tijdelijk Kader in het leven geroepen, nu nog bekend onder de letters BTK. Projecten met een sociale en kulturele dimensie kwamen in aanmerking voor gratis personeel. De V.Z.W. Het bisdom Brugge was bereid een project in te dienen met als titel: "Toegankelijk stellen van de bronnen voor de geschiedenis van het bisdom Brugge" (15 september 1980). De wetenschappelijke begeleiding - in de officiële documenten het patroenschap geheten - werd mij toevertrouwd. De goedkeuring van dit project betekende concreet dat twee licentiaten geschiedenis (K. Bergé en A. Vansteelandt) en een klerk-typiste (K. Gilbert) mochten aangeworven worden. Met het oog op een systematische, voor alle registerdelen uniforme aanpak werd, in overleg met Kan. B. Janssens de Bisthoven, archivaris, een rooster voor analyse ontworpen. Na 12 maanden, de normale duur van een BTK-project, was het werk nog niet halfweg...

Op 24 februari 1983 werd nogmaals een project ingediend met als titel "De parochialisering van het bisschoppelijk archief". Met de

6. Terloops weze opgemerkt dat de *Acta* weliswaar onder gewijzigde vorm, nog steeds bijgehouden worden, ook in andere bisdommen.

term parochialisering werd bedoeld : het toegankelijk maken voor onderzoek per parochie (dorp of stad). Voor de duur van één jaar mochten opnieuw drie uitkeringsgerechtigde werkzoekenden aangevraagd worden (lic. T. Galle, regentes M. De Jonghe en klerk-typiste K. Gilbert). Kan. Janssens de Bisthoven stond ook nu weer in voor de dagelijkse leiding. Zijn grote vertrouwdheid met de geschiedenis van het bisdom Brugge, zijn paleografische ervaring en last but not least zijn kennis van het Latijn waren voor beide BTK-ploegen een onmisbare steun.

Bij het beëindigen van het tweede project (3.10.1983-2.10.1984) hebben de drie rechtstreeks betrokken medewerkers nog een tijdje op vrijwillige basis verder doorgewerkt om een bepaald episcopaat af te werken. Aldus werden indices opgemaakt voor de jaren 1567-1641 en 1706-1952. E.H. Robert Vanden Berghe aanvaardde als vrij medewerker de registers van de jaren 1641-1706 eveneens van indices te voorzien ten einde het hiaat te dichten en de hele onderneming tot een goed einde te brengen. Wat intussen ook is geschied. Zonder de grote inzet en toewijding van alle bovenvermelde personen zou deze enorme onderneming niet geslaagd zijn. Zij hebben een werk verricht dat ook aan de komende generaties van professionele historici, studenten, lokale vorsers en andere liefhebbers van geschiedenis en onderzoek veel dienst zal bewijzen. Voor de studie van een episcopaat blijft het rechtstreeks gebruik van de *Acta* aangevraagd. De indices zijn vooral nuttig voor diachronisch onderzoek, b.v. onderzoek betreffende een parochie, een bepaalde instelling of een bepaald aspect van het verleden. Ze zijn ook meer geschikt voor gewoon historisch dan voor specifiek genealogisch onderzoek. Het was immers ondoenbaar de namen op te nemen van de vele duizenden personen die allerhande dispensaties of toelatingen aangevraagd en verkregen hebben.

Hieronder volgt een toelichting bij het eindresultaat. De 219 registerdelen werden 'gereduceerd' tot 33 indexdelen. 11 volumes (samen 3369 getypte bladz.) betreffen de 16de en de 17de eeuw (1567-1706); 10 volumes (2542 blz.) betreffen de 18de eeuw (1706-1802); 7 volumes (1785 blz.) de 19de eeuw (1833-1894) en 5 volumes (1409 blz.) de 20ste eeuw. Van deze 33 indexdelen (samen 9105 blz.) bestaan twee exemplaren; één is ter beschikking op het Bisschoppelijk Archief te Brugge en één op het Kadoc te Leuven.

Het analyse-schema of rooster bestaat uit een index locorum en een index rerum. Verreweg de uitgebreidste is de index locorum (alfa-

betisch per parochie); slechts de gegevens die niet bij een parochie onder te brengen waren, zijn in de index rerum opgenomen. Beide indices zijn per registerdeel opgemaakt.

Elk van de 33 index-delen bevat vooraan het gestandaardiseerde analyse-schema. Een afzonderlijke handleiding voor het gebruik van de index-delen bevat, naast het schema of rooster, ook nog een toelichting over de concrete inhoud van elke rubriek ⁷. Om de structuur van de indices te verduidelijken geven we hieronder het analyse-schema, evenwel zonder toelichting bij de inhoud van elke rubriek.

INDICES OP DE ACTA EPISCOPATUS PER REGISTERDEEL. OUD BISDOM

INDEX LOCORUM (parochies in alfabetische orde)

- 1. Kerkelijke aangelegenheden**
- 1.1. Kerkgebouw
- 1.2. Kapellen
- 1.3. Kerkhoven
- 1.4. Parochiegeestelijkheid
  - 1.4.1. Pastoors
  - 1.4.2. Onderpastoors
  - 1.4.3. Andere seculariërs
  - 1.4.4. Helpende regulieren
- 1.5. Lekenpersoneel
- 1.6. Zielzorg en sacramenteel leven
  - 1.6.1. Viering van zon- en feestdagen
  - 1.6.2. Sacramenten en paasplicht
  - 1.6.3. Liturgie en catechismus
  - 1.6.4. Volksdevotie (aflaten, bedevaarten, processies, broederschappen)
  - 1.6.5. Vasten en vleesderven
  - 1.6.6. Zedelijk leven
  - 1.6.7. Houding t.o.v. ongelovigen en andersgelovigen
  - 1.6.8. Duiveluitdrijvingen

7. Gegevens voor deze bijdrage werden ontleend aan M. CLOET, *Handleiding bij de Indices op de Acta episcoporum Brugensium (1567-1952)*, Brugge-Leuven, 1985.

- 1.7. Visitatie door de deken of de bisschop
- 1.8. Kerkfabriek, rechtszaken en financiële kwesties
- 1.9. Oprichting en begrenzing van parochies
- 1.10. Varia

2. Kloosters

- 2.1. Mannenkloosters
- 2.2. Vrouwenkloosters
- 2.3. Begijnhoven

3. Onderwijs

- 3.1. Zondags- en armenscholen
- 3.2. Lager onderwijs
- 3.3. Secundair onderwijs

4. Sociale instellingen

- 4.1. Weeshuizen
- 4.2. Hospitalen
- 4.3. Gevangnissen
- 4.4. Bejaardentehuizen
- 4.5. Armendis of Bureau van Liefdadigheid
- 4.6. Andere sociale instellingen

5. Kultuur

- 5.1. Boeken en handschriften
- 5.2. Muziek en toneel

INDEX RERUM

6. Bisdom

- 6.1. Geestelijkheid
  - 6.1.1. Seculieren
  - 6.1.2. Regulieren
- 6.2. Seminarie en priesteropleiding
- 6.3. Zielzorg en godsdienstig leven
- 6.4. Sociaal leven

- 6.5. Onderwijs
- 6.6. Cultuur
- 6.7. Organisatie en bestuur van het bisdom
- 6.8. Officialiteit
- 6.9. De clerus in de Vlaamse volksvertegenwoordiging

7. **Correspondentie**

- 7.1. Correspondentie met geestelijken
  - 7.1.1. met Rome en de nuntiatuur
  - 7.1.2. met de aartsbisschop
  - 7.1.3. met de bisschoppen van de Mechelse kerkprovincie
  - 7.1.4. met andere bisschoppen
  - 7.1.5. met de dekens
  - 7.1.6. met niet-diocesane geestelijken etc.
- 7.2. Correspondentie met leken
  - 7.2.1. met het Hof
  - 7.2.2. met de landvoogden en de gevolmachtigde ministers
  - 7.2.3. met de ministers etc.

Het analyse-schema voor de *Acta* van het oude bisdom diende enigszins aangepast te worden voor de *Acta* betreffende het nieuwe bisdom. Dit betekent in de eerste plaats dat er enkele nieuwe rubrieken aan het rooster dienden toegevoegd te worden. Het gaat vooral om de hieronder vermelde punten.

3. **Onderwijs**

Alle gegevens i.v.m. het onderwijs die strikt parochiaal zijn. Zaken of richtlijnen die gelden voor heel het bisdom of heel het land vindt men terug onder 11.5. in de *Index Rerum*.

- 3.1. Kleuteronderwijs
- 3.2. Lager onderwijs
- 3.3. Middelbaar onderwijs
- 3.4. Normalscholen
- 3.5. Technisch onderwijs
- 3.6. Beroepsonderwijs
- 3.7. Zondags- en armenscholen
- 3.8. Volwassenenonderwijs
- 3.9. Buitengewoon onderwijs

R^{mo} Dⁿⁱ. proposuit doctoribus Medicis Civitatis
 Beduicam ab ipso Vignandary Civit^{is} Beduicis: Nos Nos
 infra scripti ad instantiam R^{mi} Domini Episcopi Ganden.
 et ob pregraves rationes nobis propositas promittimus et
 obligamus nos quod in posterum non visitabimus quocumque
 aliquem infirmum aut infirmam quando indicabimus
 illum aut illam tali morbo aut infirmitate detineri et
 quibus mors aut periculum mortis aliquo modo nostro iudicio
 subsequi possit quin p^{er}damus eum et mandato eisdem R^{mi}
 Domini nominatus et curat p^{er} sacramentis p^{er}sententia
 et Eucharistia miniri cum expressa declaratione
 nos amplius non venisuros ad eos visitandos, sicut nec
 venturum nisi constiterit sequenti die dum vel dom
 nae monitioni sine ulla precepto eisdem R^{mi} D.
 actualiter parvisse et obdississe.

Afb. 3. Aan de dokters van de stad Gent wordt een document ter ondertekening
 voorgelegd waarin ze beloven geen patiënten in doodsgevaar meer te bezoeken in-
 dien ze weigeren de laatste sacramenten te ontvangen. Gent, Archief van het Bis-
 dom, Acta episcopatus, reg. 1622-1645, fol. 3v.

6. Caritatieve acties en sociale werken

- 6.1. Genootschap van St. Vincentius a Paulo
- 6.2. Genootschap van St. Franciscus-Xaverius
- 6.3. Gilden
- 6.4. Andere caritatieve acties

7. Politieke aangelegenheden

Alles i.v.m. de verkiezingen en de kandidaten, de burgemeester en schepenen, plaatselijke politieke kwesties, de uitbouw van de katholieke partij, enz...

8. Bevolking en economische bedrijvigheden

- 8.1. Bevolking en demografie
- 8.2. Economische bedrijvigheden

9. Cultureel leven

- 9.1. Boeken en handschriften
- 9.2. Dagbladen of periodieken
- 9.3. Toneel
- 9.4. Plastische kunsten
- 9.5. Muziek
- 9.6. Archeologie
- 9.7. Radio en Televisie
- 9.8. Film

INDEX RERUM

12. Correspondentie

- 12.2. Met leken
  - 12.2.1. Met het hof
  - 12.2.2. Met de gouverneur
  - 12.2.3. Met de ministers
  - 12.2.4. Met de parlamentsleden
  - 12.2.5. Met andere leken

Het gebruik van dezelfde indeling voor elk registerdeel en van cijfers beoogt ook thematisch onderzoek mogelijk te maken en te vergemakkelijken.

Tenslotte nog dit. De meeste registers betreffende het nieuwe bisdom bevatten reeds een zekere inhoudstafel. Deze vroeger opgemaakte inhoudstafels hebben het uitgangspunt gevormd voor de nieuwe indices. Dit was gewoon noodzakelijk omwille van de beschikbare tijd. Alles werd evenwel gecontroleerd en waar mogelijk werden onvolledige of onduidelijke formuleringen aangevuld of verduidelijkt en alle Latijnse of Franse verwijzingen werden in het Nederlands vertaald.

Toen in 1984 *Het bisdom Brugge (1559-1984)* verscheen, groeide te Gent het verlangen ook over een dergelijke synthese te kunnen beschikken. Weer werd dezelfde weg gevolgd: eerst indices op de *Acta episcopatus* en daarna de geschiedenis van het bisdom. Indices opmaken is echter - zoals al gezegd - een uitermate arbeidsintensieve onderneming. Maar ook nu bood het Bijzonder Tijdelijk Kader zeldzame mogelijkheden. De VZW Het bisdom Gent was graag bereid een project daartoe in te dienen en te zorgen voor de materiële infrastructuur om een BTK-ploeg aan het werk te zetten. De goedkeuring van het project (30.11.1985) had tot gevolg dat twee licentiaten geschiedenis en één typiste voor één jaar mochten aangeworven worden. Het waren de lic. B. Cockx (één jaar), H. Feys en M. Therry (elk een half jaar) en typiste M. Vangansbeke. Het opzet kon afgewerkt worden dank zij een verlenging van een jaar voor een licentiaat (achtereenvolgens M. Therry en M.J. Marinus).

Op Kan. Ludo Collin, archivaris en secretaris van het bisdom, kon te allen tijde gerekend worden. De wetenschappelijke begeleiding die ons werd toevertrouwd, kon steunen op de ervaring met de Brugse registers opgedaan. Het analyse-schema bleef vrijwel ongewijzigd en kon ook gebruikt worden voor de *Acta vicariatus*⁸.

Het vicariaat *sede vacante* is een bekende instelling. Tijdens de vacatuur van de bisschopszetel werd - in elk bisdom - een beperkt aantal hooggeplaatste geestelijken belast met het interim-bestuur van het bisdom. Zij vormden het vicariaat *sede vacante*. De bestuurlijke beslissingen en ook andere werkzaamheden van dit vicariaat vonden een schriftelijke neerslag in de *Acta vicariatus*. De inhoud van deze *Acta* komt vrij goed overeen met die van de *Acta episcopatus* en zijn doorgaans in die registers opgenomen.

8. Onderstaande toelichting bij de *Acta vicariatus* is ontleend aan M. CLOET, L. COLLIN, *Handleiding en algemene toelichting bij de Indices op de Acta episcopatus Gandavensis (1584-1802)*, Gent, 1988.

Gedurende verscheidene periodes was er in het bisdom Gent een vicariaat werkzaam wiens taak erin bestond de bisschop in het bestuur van het bisdom bij te staan. Voor zover bekend was bisschop Damant de eerste om zich door een vicariaat te laten helpen. Hij besliste daartoe op 17 juli 1609 om reden van zijn ouderdom en het vele werk. Dit vicariaat van vier personen kon zowat alle lopende zaken afhandelen, alleen de belangrijkste dienden aan de bisschop voorgelegd te worden⁹. Carolus Maes stelde op 1 februari 1612 eveneens een vicariaat van vier personen aan. Vier maanden later stierf hij. Of onder zijn directe opvolgers een vicariaat functioneerde is niet bekend. Antoon Triest riep op 4 november 1623 opnieuw een permanent vicariaat in het leven; het stond hem bij tot aan zijn dood. Uit de akte die ook de werking en samenstelling van deze instelling regelde, blijkt dat vijf kanunniken van het St.-Baafskapittel werden belast met verschillende administratieve aangelegenheden en met het beantwoorden van allerhande verzoekschriften¹⁰. Een vergelijking tussen de *Acta episcopatus* en de *Acta vicariatus* wijst uit dat er weinig of geen duidelijke verschillen merkbaar zijn. Verwante aangelegenheden komen nu eens voor in de *Acta episcopatus*, en dan weer in de *Acta vicariatus*. Meestal worden verzoekschriften van pastoors door het vicariaat behandeld. Voor zover bekend werd er na bisschop Triest geen vicariaat meer aangesteld naast de bisschop. Het aantal registers van de *Acta episcopatus* en *vicariatus* bedraagt voor het Ancien Regime 46¹¹. Ze hebben dezelfde uiterlijke kenmerken als boven beschreven voor het bisdom Brugge. Daaruit werden 13 indexdelen gedistilleerd. 6 volumes (samen 1740 blz.) betreffen de 16de en de 17de eeuw (1584-1704) en 7 volumes (1601 blz.) de 18de eeuw. Deze 13 indexdelen (samen 3341 blz.) bestaan in twee exemplaren, waarvan één kan geconsulteerd worden op het Bisschoppelijk Archief te Gent en één op het Kadoc te Leuven. Elk

9. M. CLOET, *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700*, Leuven, 1968, p. 63-64.

10. P.F.X. DE RAM - J.F. VAN DE VELDE, *Synodicon belgicum, sive acta omnium ecclesiarum Belgii a celebrato concilio tridentino usque ad concordatum anni 1801*. Dl. IV : *Nova et absoluta collectio synodorum episcopatus gandavensis*, Mechelen, 1839, p. 300-302.

11. M. GYSSELING, *Voorlopige, gedeeltelijke inventaris van het oud archief van Sint-Baafs en bisdom te Gent*, Gent, z.d. [1962], gedact., p. 479-481. Dr. Gysseling werkt momenteel aan een herziening en vervollediging van deze inventaris.

MYn Eervverdickeste Heere den Bisschop van Brugghe, ende myn heeren vande Collegie vande zelue Stede, begheerende, zoo vele alst in hemliedē is, te volcommen d'ordonnantie van het H. Concilie van Trente, ende beede de Synoden Prouinciael van Mechelen, raeckende de Sondaechsche scholen, hebben gheresolueert ende gheordonneert, dat Sondaeghe naerst commende, wesende den xx. en dach deser maendt Oēctob. hernomen sullen worden de Sondaechsche Scholen, tot onderwys vande Ionckheyt, soo van die binnen de weke hērlieder ambocht moeten leeren, als vande ghene die de Middel niet en hebben om huerlieder schoolghelt te betaelen, in welke scholen men een yeghelic zal leerē lesen ende schryuen, sonder eenighē salaris. De knechtken sullen gheleert worden op de Halle precys met den ix. hueren, en de Dochterken in Sinte Christoffels, sinte Eloy, ende Maeckelaers Cappellen. Vermaenende zeer neerstelick de voornomde Eerwerdichste, ende Edele Heeren, alle Ouders, die binnen de weke huerlieder kynders niet schole en laeten gaen, de zelue met alle forchvuldicheyt ter scholen te senden, op datse moghen onderwesen ende gheleert worden als bouē, tot huerlieder groot voordeel, om hemlieder te behelpen, als sy tot hun iaeren ghemommen syn, ende in alle ghestichticheyt, ende Godtvruchicheyt onderwesen te worden, tot huerlieder zielen salicheyt. Ghedaen binnen Brugghe op den xij. en Octobris 1630.

Tot Brugghe by Guiliamme de Neue.

Afb. 4. Bisschop Servaas De Quincere (1630-1639) en de Brugse magistraat kondigen de heropening aan van de zondagsscholen op 20 oktober 1630. Bron: *Acta episcoporum Brugensium*, sub dato. De Acta van Brugge en Gent bevatten veel ingeplakte omzendbrieven, meestal in het Vlaams geschreven.

register is opnieuw voorzien van het analyse-schema, dat fungeert als eerste gebruiksaanwijzing¹². Een belangrijk verschil met Brugge bestaat erin dat er geen indices gemaakt zijn op de Gentse registers van het nieuwe bisdom (na 1833). De reden is tweevoudig : het Bijzonder Tijdelijk Kader had intussen opgehouden te bestaan en vooral : de inhoud van de amper zes registers van na 1833 is eerder arm. De Brugse *Acta* uit de 19de en de 20ste eeuw zijn veel rijker.

De jaren 1802-1834 bleven voor de beide bisdommen tot nog toe onbesproken. Hiervoor bestaat een goede reden. Het Concordaat tussen paus Pius VII en Napoleon gesloten leidde tot de hertekening van de bisdommenkaart. De bisdommen Brugge en Ieper verdwenen en werden opgenomen in het bisdom Gent, dat zich over de departementen Leie en Schelde uitstreckte. Voor de periode 1802-1834 bestaan alleen *Acta episcoporum Gandavensium* die begrijpelijkerwijs op het bisschoppelijk archief te Gent bewaard worden. Het gaat om de Franse en de Hollandse periode, in totaal 10 registers. Voor de Westvlaamse kerkgeschiedenis en wel vooral voor de lokale geschiedenis werd er zeer zelden gebruik van gemaakt. indices op deze registers zouden derhalve bijzonder welkom zijn.

E.H. Robert Vandenberghe, die ook al meewerkte aan de indices op de *Acta episcoporum Brugensium* werd bereid gevonden ook indices te maken op de registers van het concordataire bisdom Gent. Opnieuw diende hetzelfde analyse-schema in wat aangepaste vorm. De inhoudsweergave in de indices is nu evenwel veel uitgebreider dan bij de bovenbesproken *Acta* van Brugge en Gent zodat ze te Brugge in zekere mate de *Acta* kunnen vervangen. Dit werk zal over weinige maanden af zijn. Het is de bedoeling de fiches beschikbaar te stellen op het bisschoppelijk archief te Brugge en te Gent en op het Kadoc te Leuven¹³. De ontsluiting van deze weinig gebruikte archieven over een tumultueuze maar zeer boeiende periode uit onze geschiedenis zal talrijke nieuwe gegevens aan het licht brengen.

12. Het gebruik van een zelfde rooster voor alle registers van de Brugse en de Gentse *Acta* impliceert nog niet dat de samenvatting van de gegevens steeds dezelfde graad van volledigheid en uniformiteit vertoont. Daarvoor was het aantal medewerkers te groot. Elk index-deel vermeldt de auteur ervan die er ook verantwoordelijk voor is.

13. Het typen ervan - alweer vrijwilligerswerk - is bezig maar zal nog wat tijd vergen.

Het opmaken van indices op de *Acta* van de beide bisdommen was een tijdrovende onderneming niet alleen wegens de omvang van het werk, maar ook en vooral wegens de moeilijkheidsgraad. We denken aan het Latijn waarin bijna alle akten gesteld zijn en vooral aan de paleografische problemen die in de oudere *Acta* vaak opdoken¹⁴. Bij regelmatig gebruik van de *Acta* zullen de indices ervan in lengte van jaren onschatbaar veel tijdwinst opleveren en bovendien slijtage van de registers zelf voorkomen. We hopen dat kerkhistorici, lokale vorsers, studenten die aan een verhandeling werken en andere belangstellenden er wel mogen bij varen. Dank zij deze indices kon de studie van de geschiedenis van de bisdommen Brugge en Gent alvast steunen op een wetenschappelijk meer verantwoorde basis¹⁵.

14. Het Latijn is *doorgaans* vrij eenvoudig voor wie een opleiding met Latijn gehad heeft.

15. M. CLOET, L. COLLIN, R. BOUDENS (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991; tweede druk, 1992. Voor Brugge, zie noot 5.

